

Türk Kad

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'NUN “CEVİZ” ADLI ÖYKÜSÜ ÜZERİNE ANLAMBİLİMSEL BİR ÇÖZÜMLEME

Neşe ÖZKAN¹ & Mehmet KARA²

ÖZET

Yazınsal türler içinde dil çalışmaları bakımından öykünün ayrı bir yeri vardır. Çünkü öykülerde dilin üst düzey kullanımını görmek mümkündür. Ayrıca anlam yoğunluğuna sahip oldukları için de anlambilimsel çalışmaların yapılması için uygundur. Bu çalışmada Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Ceviz” adlı öyküsünde anlambilimsel bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır. Öyküde, savaş sonrası yaşanan acı ve yokluk anlatılmaktadır. Çalışmada öykünün anlamsal görünüm ve duygu değeri, mekân-uzam, anlatı kişileri incelenmiş, ayrıca yerdeşlik, bağdaştırma, aktarma, benzetme, çokanlamlılık, karşıtlık, yakın anlamlılık gibi anlambilim konuları üzerinden çözümleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anlambilim, hikâye çözümlemesi, Yakup Kadri, metin bilim.

A SEMANTICAL ANALYSIS OF YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'S SHORT STORY NAMED “CEVİZ”

ABSTRACT

Among the literary genres, in terms of language studies, short story has a distinct place because it is possible to see the advanced language use in short stories. Moreover, the stories are suitable to make semantical studies as they have meaning density. In the story, the misery and the poverty after the war are told. In the study, the semantical aspect and the emotional value of the story, place-space, narrative person are analyzed, also, the analysis of semantical subjects such as isotopy, syncretism, metaphrase, simile, polysemy, opposition, homoionym are done.

Key Words: Semantics, analysis of story, Yakup Kadri, textlinguistics.

¹ Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Bilim Dalı Dr. Öğrencisi, nsozkn@gmail.com

² Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, mehkara@gazi.edu.tr

Giriş

İnsanoğlunun dil üzerinde yaptığı çalışmaların geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar en eski dil çalışmalarının öncelikle Eski Hint'te ve daha sonra Eski Yunan'da gerçekleştiğini göstermektedir. Anlambilimin temellerinin 19. yüzyılda atıldığı görülmektedir. Alman dilcisi K. Reisig, 1826-27 yıllarında *Latin Dilbilimi Üzerine Dersler* adlı kitabında anlamlı ilgili konuları *Semasiologie* başlığı altında incelemiştir. Reisig'den 70 yıl sonra Fransız dilbilimci M. Bréal, sémantique terimiyle yeni bir çalışma alanı ortaya çıkarmıştır. Bréal'a kadar geçen sürede daha çok anlam değişimleri üzerinde durulurken Bréal anlamı daha geniş kapsamda ele almıştır. Anlamın biçimle ilgisine, anlamların oluşumuna, sözdizimiyle olan ilişkisi, eş anlamlılık, anlam değişimleri gibi konuları derinlemesine incelemiştir (Aksan, 2016: 23).

20. yüzyıla gelindiğinde ünlü dilbilimci F.de Saussure, "dil"i bir inceleme nesnesi olarak görmüş ve günümüzdeki anlamıyla bir bilim dalı olarak ele alınmasını sağlamıştır. Göstergebilimi bugünkü anlamıyla ilk kullanan C.Sander Peirce ve F.Saussure'dür.

Saussure'ün amacı dil üzerinde yapılan çalışmalara nesnel bir boyut kazandırmaktır. Saussure'e göre düz anlamlı bir cümle nesnel olarak incelenebilir. Ancak bağlam, yananlam ve duygu değeri gibi kavramlar düşünüldüğünde dilin nesnel olduğu düşünülemez. Bu nedenle Saussure'ün yaptığı gösterge tanımı tekrar tanımlanma yoluna gidilmiştir. Bu anlamda en önemli isim J. Derrida'dır. Derrida'nın göstergeye bakışı Saussure'den farklıdır. Saussure, göstergelerin anlamını sınırlandırmaya çalışır, Derrida ise anlamın sınırlandırılmayacağını ve sabitlenemeyeceğini söyler. Saussure'ün dilbilimi cümle ile sınırlıdır, Derrida'ya göre ise göstergenin anlamı yalnız gösterilene bağlı olmayıp okuyucusuna göre değişir. Özellikle yazınsal metinlerde göstergeleri sadece cümleyle açıklamak güçtür çünkü anlam cümleden fazlasıdır. Sözcüklerin yananlam ve duygu değeri çözümlenmesi gerekenin sözce olduğunu gösterir. Ayrıca yazınsal metinlerde anlam okuyucusuna yorum yapma imkânı sunar. Yani anlam okuyucusuna göre değişmektedir (Uçan, 2010: 33-34).

Dil, sözcük denen birimlerden oluşur. Saussure, bu birimlere *gösterge* demektedir. Gösterge kavramla yani *gösterilenle* insan zihninde ona bağlı olarak bulunan ses imgesini, diğer bir deyişle *göstereni* birleştirir. Gösterge nedensizdir, çünkü gönderge ile göstereni oluşturan ses imgelerinin birleşimi arasında bir ilgi yoktur. Saussure'e göre gösteren ve gösterilen arasında çağrışım ilişkisi bulunur. Çünkü bu ikisi hep birbirini çağrıştırır. Göstergenin diğer bir özelliği çizgisel oluşudur. Gösterenler seslerden oluştuğu için sesletimin gerçekleşmesi bir zaman çizgisi içinde gerçekleşir. Saussure'ün gösterge kuramına göre göndergenin değişebilirlik ve değişmezlik özellikleri vardır. Bir gösterge onu kullanan toplum için zorunludur. Birey, içinde bulunduğu toplumda var olan göstergeleri kullanır. Bu bakımdan değişmezdir. Ancak dil yaşayan bir varlıktır ve zaman içinde göstergelerde değişim görülür. Bu açıdan bakıldığında da göstergelerin değişebilirliği söz konusudur (Aksan, 2016: 43-45).

Göstergebilim; dilbilim, felsefe, mantık, yazın ve daha birçok alanla ilişki içindedir. Diğer bir deyişle göstergebilim felsefi yaklaşımlarda görülebileceği gibi dilbilim alanıyla da ilişki içindedir. Göstergebilim, dili toplumsal ve kültürel bağlamların bir parçası olarak görür. Böylelikle söylemle de ilişki içinde olduğu görülür. Göstergebilim yaklaşımı, söylem çözümlenmesi ve dilbilimsel çözümlenmeyi kendi içinde barındırır (Günay, 2013:99-100).

Günümüzde göstergebilim, metinleri, görsel nesnelere, söylemleri inceleyen ve anlamlandıran bir anlambilim olarak görülmektedir. Dilbilgisi, sözdizimsel yapıda çözümlenme yaparken, yazınsal göstergebilim anlatımın oluşumu düzeyinde bir çözümlenme yapar. (Uçan, 2013:115).

Metin, edebiyatta sık kullanılan bir terimdir. Edebiyat, estetik değer taşıyan, insanın duygu, düşünce ve hayallerini yazılı ya da sözlü olarak yansıttığı bir sanat türüdür. Metin deyince öncelikle akla cümlelerden oluşan bir yazın türü gelmektedir. Kişi, dinleyici ya da okuyucuya duygu ve düşüncelerini bu cümlelerle iletir. Ancak, metin her zaman cümlelerden oluşmayabilir. Bazen bir işaret, bir resim ya da bir aşğın icra ettiği şarkı, türkü, ara sözler (Aydın, 2017:210) de metin olabilir. Çünkü bunlar aracılığıyla da kişiler arasında iletişim sağlanır.

Bir yazının metin sayılabilmesinin öncelikli koşulu bildirişim işlevinin bulunmasıdır. Bildirişim niteliği bulunmayan yazılı ya da sözlü bir belgeyi metin olarak değerlendirmek mümkün değildir (Günay, 2007:44). Günümüzde iletişim ve bildirişim kavramlarını eşanlamlı olarak kullananlar olduğu gibi bu iki terimin anlamlarının birbirinden farklı olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Her iki kavramın temelinde insanların birbirlerine isteyerek bildirimde bulunmaları yatar (Huber, 2008:17). Dolayısıyla metnin temel özelliği kişiler arasında bildirim sağlanmasındaki araç olmasıdır.

Metinbilim alanında dilbilimciler tarafından birçok metin tipolojisi geliştirilmiştir. Bunlar arasında işlevsellik bakımından çeşitli farklılıklar belirlenmiş ve bu farklılıkların dilsel özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Son zamanlarda metin türleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespitine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar ışığında yapı ve işlevleri bağlamında metin türleri betimsel metin, anlatısal metin, açıklayıcı metin (bilgi istenen ve öğretici metinler) kanıtlayıcı metin ve çağrı işlevli metin olarak gruplandırılabilir. Bu gruplandırmaya göre öykü, anlatısal metin türünde bulunmaktadır (Dilidüzgün, 2010:103).

Genel olarak anlatının temel özellikleri şunlardır:

1. Olayların peş peşe gelmesi. Anlatı, belli bir konu içinde birbiriyle bağımlı olaylar zincirini anlatan bildiridir. Metin içinde anlatılan olaylar art arda gelmiyorsa anlatıdan söz edilemez.
2. Anlatıda belli bir izlek bulunmalıdır. Konunun işlenmesi sırasında ortaya çıkan izlek, anlatının vazgeçilmez unsurudur.
3. Durum sözceleri ve aralarındaki dönüşümü gösteren edim sözcelerinin varlığı. Kahraman ve nesnesinin durumu anlatının başında ve sonunda farklıdır. Başlangıçta ya birliktelerdir ya da ayrıdır. Ancak anlatının sonunda bu durum değişir.
4. Anlatıda bir oluş bulunmalıdır. Anlatıdaki olaylar giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde uygun bir sırada verilmelidir.
5. Anlatının bir nedeni olmalıdır. Anlatıda konu açıklanır ve düzenlenir. Anlatılar eklenmiş ve aşamalandırılmış birçok dönüşümü içerir. Bu durumların ve dönüşümlerin sıra ile gerçekleşmesi mantıksal bir yol izler.
6. Anlatıdan çıkarılabilecek etik bir sonuç olmalıdır. Anlatının okuyucuya aktarılmasının bir nedeni vardır (Günay, 2007:237-238).

Roman ve öykü gibi anlatısal metinlerde kurgu vardır. Kurgu gerçek değildir, hayal ürünüdür. Ama gerçeklikten uzak değildir. Kurgusal metinler toplumsal ve bireysel gerçeği anlatırlar. Ayrıca evrensel gerçeklik de kurgusal metinlerde ele alınır (Uçan, 2013:39). Yazar, dış dünyaya ait gerçekliği eksiksiz ve gerçeğe uygun bir biçimde yeniden kurgular. Kurgulamayı, tutumluluk ilkesinden yola çıkarak yapar (Kıran ve Kıran, 2007:60).

Öykünün edebî metinler içinde ayrı bir yeri vardır. İşlenen konu ne olursa olsun öykü, etkileyici bir tür olarak karşımıza çıkar. Ayrıca insanın düşünce ve duygu dünyasını etkileyen, anlam dünyasının da oluşumuna katkı sağlayan yazınsal bir türdür (Şeyda, 2014:14). Öyküler, gerek konusu gerek etkileyici anlatımı dolayısıyla geniş bir okur kitlesine sahiptir. Öykülerin uzun metinler olmaması da bazı okurlara cazip gelen başka bir husustur. Diğer bir deyişle öykünün kısa bir süre içinde okunabilir olması bazı okurlar için önemli görülmektedir. Estetik değer taşıyan öyküler, etki gücü yüksek birer metin olarak kabul edilebilir. Gerçek yaşamda yaşanmış ya da yaşanma olasılığı yüksek konuların işlendiği bu tür, pek çok yazarın edebî hayatının ilk ürünleridir. Üst düzey anlatım becerisinin sergilendiği öyküler, okurun hayal dünyasını şekillendiren yazınsal metinlerdir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmada, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Ceviz" adlı öyküsü üzerinde anlambilimsel açıdan incelenme yapmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda anlambilimi kapsamına giren konu başlıkları için Doğan Aksan'ın "Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)" kaynağı temel alınmıştır.

Araştırmanın Önemi

Anlambilimde sözcüklerin ve onların birleşiminden oluşan tümcelerinin taşıdığı anlamlar incelenir. Çalışmada anlambilimsel bir inceleme yapmak için öykü türü seçilmiştir. Çünkü öykülerde insanın yaşadığı ya da yaşanma olasılığı yüksek olaylar ve durumlar anlatılır. Dolayısıyla temelinde insan vardır. İnsanın anlam dünyası öykülerde işlenir. Öykü, dilin üst düzeyde kullanıldığı yazın türüdür.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının büyük romancılarından ve öykü türünde yazılar da kaleme almıştır. Gerçekçi bir yazardır ve bu yönü öykülerine de yansımıştır. “Ceviz” öyküsü üzerinde anlambilimsel bir inceleme yapılarak yazarın anlatım gücü ve Türkçenin anlam zenginliğinin gösterilmeye çalışılması bakımından önemli bir çalışmadır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi tekniklerinden içerik analizi yoluyla öykünün anlambilimsel çözümlemesi yapılmıştır. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir bütünün içinde bulunan kelimelerin ya da kavramların varlığını belirlemek amacıyla yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirleyip analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar (Büyükoztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2013: 240).

Anlamsal Görünüm ve Duygu Değeri

“Ceviz” adlı öykünün başlığı, hikâyenin kahramanının ya da anlatıcısının zihninde oluşan bir çağrışım niteliğindedir. Yokluğun, felaketin ve yorgunluğun hâkim olduğu metinde ceviz, hikâyenin sonunda yer almaktadır. Başlık, hikâyenin tümünü kapsayan bir kavram niteliğinde değil; anlatıcının başından geçeni çağrıştıran bir nesne olarak kullanılmıştır.

Savaş sonrası yorgunluk, yokluk, karamsarlık kavramları metne hâkim olarak görülmektedir. “*Bu gamlı seyahat günün birinde nihayete erecek mi? Buna hiç ihtimal vermiyoruz. Mutlaka ya bir köyün, ya o köyün dere ve bayırlarından biri içinde can vereceğiz gibi bir hisle doluyuz.*” sözcesinde karamsarlık duygusu sezilmektedir.

“Sonbahar” göstergesinin olumsuz bir duygu değeri vardır ve genellikle hüznü çağrıştıır. Metinde “sonbahar” ve “soğuk” göstergeleri arasında ilişki kurulmuştur. “Ah, Tanrım Anadolu’nun sonbahar soğukları ... Bu, insana manevî bir eza veren ve başa kömür gibi vuran acayip bir soğuktur.” sözcesinde “sonbahar, kömür, soğuk” sözcükleri aynı kavram alanına giren imgelerdir. Bu sözcükler hüznün, endişe, sıkıntı gibi duygu değerlerine sahiptir.

“*Harbin bir ateş sağınağı halinde savurarak, yakarak, yıkarak üstünden geçtiği bu yerlerde ekseriya hayalen tasavvur ettiğimiz ahiret âlemini cennetle **cehennem** ortasındaki **cansız** ahiret âlemini buluyoruz ve zannediyoruz ki hepimiz yerin altında yürüyoruz. **Felaket, meşakkat, zahmet ve elemle** o kadar haşır neşir olmuşuz ki, **açlık ve susuzluk** gibi şeyler bizi artık **korkutmuyor**... Birlikte taşıdığımız nevaleler çoktan tükenmiştir; uğradığımız **izbelerde** ise yiyecek bulmak kabil değildir. Zira, bu yerlerde oturanlar tam bir aydan beri iki taş arasında öğüttükleri ve bir yutulmaz sert hamur haline koydukları **yarı yanmış, yarı kül** olmuş buğday taneleriyle geçiniyorlar.*”

Yukarıda “Ceviz” adlı öyküden bir bölüm yer almaktadır. Özellikle belirtilen imgeler okuyucuda korku, tedirginlik, ürperti gibi duygular uyandırıyor.

“*Bu **felaket ve sefalet** ortasında; hayatın bu kadar **cevrini** görmüş ve iki ayağı birden çukura girmiş bu **haile-engiz ihtiyarın** kalbindeki bu **uluvvücenap** ve bu **merhamet** kabiliyeti nereden geliyordu? Ben bunu düşündüğüm sırada bir de baktım ki, ayakta duran **küçük çocuk** odanın diğer bir köşesine sokuldu, yere eğildi, orada bir müddet bir şeyler aradı; sonra **küçücük avuçları** cevizlerle dolu bize doğru geldi; hiçbir şey söylemeksizin cevizleri önümüze bıraktı; tekrar gitti; yine iki avucu dolu olarak geldi, onları da önümüze boşalttı. Biz, bir susan kıza, bir başı titreyen ihtiyara, bir de karşımızda kabahat işlemiş bir insan vaziyetiyle, **mahcup** ve **muhteriz** duran çocuğa baktık.*”

Metinden alınan yukarıdaki bölümde koyu renkle belirtilen sözcükler aynı türden göstergelerdir. Bunlardan 'felaket, sefalet ve cevir' üzüntü ve keder gibi olumsuz; diğerleri ise merhamet, acıma, şefkat gibi aynı kavram alanına giren duyguları uyandırmaktadır.

Anlatı Kişileri

Öykünün anlatı kişileri, başından geçenleri anlatan kişi olarak yazar, ihtiyar adam, küçük çocuk, kadın ve yazarın arkadaşlarıdır. Anlatıda geçen kişilerin hiçbirinin ismi verilmemiştir. Yazar, kişileri betimleyerek akılda kalıcı hale getirmiştir.

Yazar ve arkadaşları: *"On beş günden beri köyden köye dolaşıyoruz... Yorgunluk bir taraftan, gönlümüzdeki melâl öbür taraftan, âdeta nihayeti yok bir gurbet ve sürgün yolunda gibiyiz."*

İhtiyar adam: *"Birçok paçavra kümeleri arasında oturmuş bu iki insan... Dizlerini dikmiş ve kollarını dirseklerinden itibaren dizlerinden aşağıya sarkmış anlatılmaz acayip bir vaziyette oturuyordu. ... Bu felaket ve sefalet ortasında; hayatın bu kadar cevrini görmüş ve iki ayağı birden çukura girmiş bu hâile-engiz ihtiyarın kalbindeki bu ulüvvücenap ve bu merhamet kabiliyeti nereden geliyordu?"*

Kadın: *"Birçok paçavra kümeleri arasında oturmuş bu iki insan... Kadın ise kısmen arkası bize dönük ve yüzü duvara çevrik; âdeta gelişimize kızmış gibi görünüyordu... üstünde oturduğu paçavra yığınlarından hiç farkı olmayan kadın, ilk defa olarak başını çevirip bize baktı. Yüzü taze, teravetli ve güzeldi; henüz çocukluktan çıkmış bir genç kız olduğuna hiç şüphe yoktu. Birdenbire laubalileşen ve samimileşen bir tavırla, "Gelin, ayaklarıma bakın." dedi. ... iki yanmış odundan hiç fark edilmeyen kötürüm bacaklarını gördük. Gayet tatlı, sakın, heyecansız bir sesle anlatıyordu."*

Küçük çocuk: *"... taş yığınlarının arasından dokuz on yaşlarında bir çocuk başı görüldü ve uzun bir müddet bizi hayretle, korku ile seyrettikten sonra yavaş yavaş, ağır ağır, bir yaşlı adam vakarıyla bize doğru ilerlemeye başladı. Bu çocuk kız mı, erkek mi? Tahmin olunamıyordu; ensesine kadar uzamış, rengi meşkük ve adeta kirli bir yığın yün şekline girmiş saçları vardı ve içine parça parça bir eski gömleğin etekleri tıklmış renkli basmadan bir don giyiyordu; ayakları başı gibi çıplaktı. Henüz insana alışmamış bir ürkek hayvan yavrusu tavrıyla yanımıza yaklaştı; bir müddet şaşkın, yüzümüze baktı ve kendisine bir şey söylememizi bekledi, ...köylü yavrusu hiç unutamayacağım bir tebessümle gülümsedi; bir çırpıya benzeyen kolunu sol tarafta bir yere uzattı, ...kabahat işlemiş insan vaziyetiyle, mahcup ve muhteriz duran çocuğa baktık."*

Cinsiyetlerine ve yaşlarına göre incelendiğinde genç bir kadın (*"...henüz çocukluktan çıkmış bir genç kız olduğuna hiç şüphe yoktu."*), biri ihtiyar (*İhtiyar, eliyle yanındaki kadını gösterdi.*) diğerleri genç birkaç erkek (*Ne olur babacığım, biz de Müslümanız...*) ve cinsiyeti belirtilmemiş bir çocuk (*... taş yığınlarının arasından dokuz on yaşlarında bir çocuk başı görüldü... Bu çocuk kız mı, erkek mi? Tahmin olunamıyordu.*) kişileri görülmektedir.

Yazar, metindeki anlatı kişilerini ustaca betimlemiştir. Kişiler isimleri olmamasına rağmen okuyucunun zihninde canlanmakta ve okuyucu tarafından kabul edilmektedir. Anlatıcı durumundaki yazar ve arkadaşlarının yorgunluğu, ümitsizliği; ihtiyar adam ve kadının fiziksel görünüşleri ve savaş sonrası çaresizlikleri; çocuğun masumiyetinde güçlü betimlemeler yapılmıştır.

Mekân-Zaman

Öykü, bir Anadolu köyünde geçmektedir. Burası savaşta yakılıp yıkılmış, virane bir yerdir. Bu nedenle her yerde savaşın izlerini görmek mümkündür. Burası hayal edilen ahiret âlemine benzetilmektedir.

Öyküde zaman olarak soğuk bir sonbahar mevsiminden bahsedilmektedir. *"On beş günden beri köyden köye dolaşıyoruz,"* sözcüğü metnin giriş cümlesidir. *"... bir akşamüstü, altı saat mütemadiyen yol aldıktan sonra bir köye varıyoruz."* Burada öykünün yaşandığı ana kadar geçen zaman açıkça belirtilmektedir. Öyküye hâkim olan karamsarlık duygusu, soğuk bir sonbahar mevsimi ile uzun ve yorucu yolculuk göstergelerinde sezilmektedir.

Yerdeşlik

Sözcüklerin duygu değerleriyle meydana getirecekleri yerdeşlik okuyucunun bir anlam üzerinde yoğunlaşmasını sağlar. Yazınsal metinlerde anlamca birbiriyle ilişkili sözcüklerin yerdeşliğini görmek, okuyucuyu sağlıklı bir anlama ulaştıracaktır (Uçan, 2010:36).

Öykü, yerdeşlik açısından incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ölüm: Ahiret, cennet, cehennem, can vermek.

Tükenmişlik: Yorgun, yılgın, bitkin.

Ayrılık: Gurbet, sürgün, gamlı seyahat, uzun yol.

Savaş: Ateş sağanağı, harp, yakmak, yıkmak, felaket, bozgun.

Kıtlık: Açlık, susuzluk, set hamur, buğday taneleri, ceviz.

Üşümek: Sonbahar, kömür, soğuk, kül.

Vahşi yaşam: Bulanık su, at, hayvan leşi, kurt.

Barınma: Ev, in, taş yığını, izbe, köy, oda.

Güvensizlik: Hayret, korku, meşkük, istiskal, karanlık, titrek.

Yokluk: Eski gömlek, paçavra, çıplak, don.

Masumiyet: Çocuk, mahcup, muhteriz, küçücük avuç, kabahat.

Gençlik: Taze, güzel, genç kız, çocukluk, samimiyet, laubalilik.

Acı: Hıçkırık, gözleri sulanmak, ağlamak, yüreğine dokunmak.

Bağdaştırma

Dilde bazı kavramları karşılamak için birden fazla sözcük bir araya getirilir. Bu şekilde tamlama, deyim gibi söz grupları ve cümleler oluşur. Oluşan bu dil birimlerine *bağdaştırma* denir. İki ya da daha fazla sözcüğün birlikte kullanılmasıyla oluşan bu tamlamalardan bazılarında, sözcükler arasında mantığa uygunluk vardır. Bunlar *alışılmış bağdaştırmalardır*. Ancak bazı bağdaştırmalarda sözcükler arasında uyum bulunmaz ve bunlar da *alışılmamış bağdaştırma* olarak bilinir. Alışılmamış bağdaştırmalar metinde anlatımı etkili kılmak amacıyla oluşturulur (Aksan, 2016:106).

Öyküde geçen bağdaştırmalar şunlardır:

Alışılmış bağdaştırmalar: *Ahiret âlemi, buğday taneleri, sonbahar soğukları, hayvan leşleri, taş yığınları, duvar bakiyesi, köylü yavrusu, paçavra kümeleri, kötürüm bacaklar.*

Alışılmamış bağdaştırmalar: *Nihayeti yok bir gurbet ve sürgün yolu, ateş sağanağı, başa kömür gibi vuran acayip bir soğuk, ürkek hayvan yavrusu tavrı, meşkük kokular, titrek bir ses, istiskal şemmesi.*

Aktarma

Anlatımı etkili kılmak için aktarmalardan faydalanılır. Aktarma, bir kavramın adını kullanmadan, kendisiyle ilgili olan başka bir kavramla anlatılmasıdır. Ad aktarmalarında ifade edilmek istenen kavramla, kullanılan kavram arasında ilişki bulunurken; deyim aktarmalarında bir benzerliğin olması gerekir. Bunun yanı sıra deyim aktarmalarının bazılarında bir duyuya ait kavramın başka bir duyuya aitmiş gibi kullanımı da görülür (Aksan, 2015:188).

Öyküde geçen başlıca aktarmalar şunlardır:

Ad aktarmaları: can vermek (ölmek), yol almak (ilerlemek), doludizgin koşmak (çok hızlı koşmak), başvurmak (çare aramak), önüne düşmek (önünde yürümek), tavır takınmak (bir davranışı benimsemek), büzülüp kalmak (rahatsızlık vermeden yatmak), gözleri sulanmak (ağlamak üzere olmak), yüreğine dokunmak (acıklık olmak).

Deyim aktarmaları: gömleğin etekleri, üstü örtülü sağlam kalmış bir ev, gözlerin karanlığa alışması, titrek bir ses, tatlı, sakin, heyecansız bir ses.

Benzetme

Anlatıma güç vermek amacıyla bazı nesnelere ya da kavramlar arasında görülen yakınlıklardan ve benzerliklerden faydalanılır. Anlatımda, aralarında benzerlik bulunan kavram ya da nesnenin ikisi de kullanılır (Aksan, 2015: 187). Yazar, öyküde dikkat çekici benzetmeler yapmıştır. Buna göre metindeki benzetmeler şunlardır:

“Eski hayatımız, arkamızda bıraktığımız itiyatlar, rabitalar bize bir başka asra ait efsaneler şeklinde görünüyor.” geçmiş yaşantılar efsanelere benzetilmiştir.

Benzeyen: Eski hayatımız, arkamızda bıraktığımız itiyatlar

Benzetilen: Bir başka asra ait efsaneler

Benzetme Türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

“Harbin bir ateş sağanağı halinde savurarak, yakarak, yıkarak üstünden geçtiği bu yerlerde ekseriya hayalen tasavvur ettiğimiz ahiret âlemini; cennetle cehennem ortasındaki cansız ahiret âlemini buluyoruz ve zannediyoruz ki hepimiz yerin altından yürüyoruz.” yazar, savaş sonrası manzarayı ahiret âlemine benzetmiştir.

Benzeyen: Harbin bir ateş sağanağı halinde savurarak, yakarak, yıkarak üstünden geçtiği bu yerler

Benzetilen: Ahiret âlemi

Benzetme Türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

“Atlarımızdan inip, kendilerine bir kovuk arayan kurtlar gibi dolaşıyoruz.”, yazar kalacak yer arayan kendini ve arkadaşlarını kurtlara benzetmiştir.

Benzeyen: Yazar ve arkadaşları

Benzetilen: Kendilerine kovuk arayan kurtlar.

Benzetme Edatı: Gibi

Benzetme Türü: Kısaltılmış Benzetme (Teşbih-i Mücmel)

“Ensesine kadar uzamış, rengi meşkûk ve adeta kirli bir yığın yün şekline girmiş saçları vardı.” sözcesinde yazar saçları kirli bir yün yığına benzetmiştir.

Benzeyen: Saçlar

Benzetilen: Kirli bir yığın yün

Benzetme türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

“Henüz insana alışmamış bir ürkek hayvan yavrusu tavıyla yanımıza yaklaştı.” burada, çekingen çocuk ürkek hayvan yavrusuna benzetilmiştir.

Benzeyen: Kendinden önceki cümlelerde belirtilen “çocuk”.

Benzetilen: Henüz insana alışmamış bir ürkek hayvan yavrusu

Benzetme türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

“... bir çırpya benzeyen kolunu sol tarafta bir yere uzattı.” yazar bu sözcede çocuğun zayıf kolunu çırpya benzetmiştir.

Benzeyen: Kol

Benzetilen: Çırpy

Benzetme türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

“... ini andıran bir odaya vardık.” burada oda, karanlığı ve insanın yaşamasına uygun olmaması bakımından ine benzetilmiştir.

Benzeyen: Oda

Benzetilen: İn

Benzetme türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belîğ)

“... iki **yanmış odundan** hiç fark edilmeyen **kötürüm bacaklarını** gördük.” sözcesinde yazar, kadının kötürüm bacaklarını yanmış oduna benzetmiştir.

Benzeyen: Kötürüm bacaklar

Benzetilen: Yanmış odun

Benzetme türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belig)

“**İhtiyar, bir ağa tavrıyla.**” ihtiyarın konuşma tarzı ağaya benzetilmiştir.

Benzeyen: İhtiyar

Benzetilen: Bir ağa

Benzetme türü: Yalın Benzetme (Teşbih-i Belig)

“O günden beri ceviz namını verdiğimiz sert ve kuru meyve, bana ulvî bir şeyin timsali gibi görünüyor.” ceviz, savaşın eziyetini çeken yaşlı adam, kadın ve çocuğu hatırlattığı için yüce bir şeyin simgesine benzetilmiştir.

Benzeyen: Ceviz namını verdiğimiz sert ve kuru meyve

Benzetilen: Ulvî bir şeyin timsali

Benzetme Edatı: Gibi

Benzetme türü: Kısaltılmış Benzetme (Teşbih-i Mücmel)

Karşıt Anlamlılık

Karşıt anlamlılık anlamsal görünümün bütünü içinde önemli bir parçadır. Bağlam içinde karşıtlığın kullanımı anlamın inşa edilmesinde etkili bir unsurdur. Öyküde karakter ve çevre betimlemelerinin yapıldığı tümcelerde karşıtlıklardan faydalanıldığı görülmüştür.

Öyküde görülen karşıt anlamlı sözcükler şunlardır: *arka/ön, cennet/cehennem, birdenbire/ağır ağır, alt/üst, kız/erkek, oturmak/ayakta durmak, kadın/erkek, gelmek/gitmek.*

Çokanlamlılık

Bir göstergenin, taşıdığı temel anlamın dışında farklı kavramları da anlatır durumda olmasına *çokanlamlılık* denir (Aksan, 2016: 89). Dil, yaşayan bir varlıktır dolayısıyla zaman içinde dilin sözcük hazinesinde zenginleşmenin olduğu gibi anlam dünyasında da böyle bir değişikliğin olması mümkündür. Çokanlamlılığın anlam bulanıklığına neden olduğuna dair görüşler vardır. Ancak metin bağlamı açısından ele alındığında böyle bir durumun olmadığı açıkça görülmektedir. Çokanlamlılık bir dilin işlerliğini gösterir. Uzun bir tarihe sahip olan dilde, göstergeler tarihî seyir içinde yeni yeni anlamlar kazanabilir.

“Mutlaka ya bir köyün ya da o köyün dere ve bayırlarından biri içinde can vereceğiz gibi bir hisle **doluyuz.**”

“... açlık ve susuzluk gibi şeyler artık bizi **korkutmuyor.**”

“Bu, insana manevî bir eza veren ve başa kömür gibi **vuran acayip** bir soğuktur.”

“Atlarımızdan inip, kendilerine kovuk arayan kurtlar gibi dolaşıyoruz; her yere, her köşeye **başvuruyoruz.**”

“... içine parça parça bir eski gömleğin **etekleri** renkli **basmadan** bir don giyiyordu...”

“Çocuk, önümüze **düştü...**”

“... gözlerimiz biraz karanlığa **alışır alışmaz** odanın içinde bir iki vücudun kımıldadığını gördük...”

“... neden sonra ihtiyar **titrek** bir sesle...”

“... geceyi şöyle böyle yanınızda **geçirmeye** müsaade edin.”

“Dizlerini **dikmiş...**”

“Anadolu kadınlarının yabancı erkekler önünde daima bu tavrı **takındıklarını** bildiğimiz için bundan o kadar alınmıyoruz.”

“Yüzü **taze**, teravetli ve güzeldi...”

“Gayet **tatlı**, sakın, heyecansız bir sesle anlatıyordu.”

“Efendinin yüreğine **dokundun**.”

Örneklere görüldüğü gibi öykü, çokanlamlılık açısından zengindir ve bu da dilin etkili kullanımının göstergesidir.

Yakın Anlamlılık

Bir dilde birden fazla gösterge tamamıyla aynı anlamı karşılamaz. Bunu aynı tümce içinde aynı anlama geleceğini düşündüğümüz diğer sözcüğü kullandığımızda görmek mümkündür. Dolayısıyla bu tür göstergeler arasındaki anlam ilişkisini yakın anlamlılık denilmektedir.

Öyküde yakın anlamlı sözcükler şunlardır: *nihayet/netice*, *hayal/tasavvur*, *ihtimal vermek/zannetmek*, *söylemek/anlatmak*, *susmak/cevap vermemek*.

Sonuç

Dil, göstergeler bütünüdür. Göstergeler dizimiyle oluşan tümce, bağlam içerisinde anlamını bulur. Anlambilim de bu göstergelerin, tümcelerin ve bunlardan oluşan metnin anlamını inceler. Bağlam içerisinde göstergeler duygu, düşünce, durum ve olayların parçasıdır. Öykü, dilin üst kullanımını gerektirir. Öyküler hacim olarak kısadır ancak anlam yoğunluğuna sahip metinlerdir. Ayrıca bu edebî türde dilin sanatsal kullanımının pek çok çeşidini görmek mümkündür. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Ceviz” öyküsünün izleği savaş sonrası çekilen ızdıraptır. Dolayısıyla metinde savaş ve savaştan kaynaklanan acı ve yoksulluğu anlatan yerdeşlikler bulunmaktadır. Öyküde yazarın anlatımı etkili kılmak adına çeşitli benzetmeler, bağdaştırmalar ve aktarmalar yaptığı görülmektedir. Ayrıca çokanlamlılık, karşıt anlamlılık, yakın anlamlılık açısından da zengin bir anlatıma sahiptir.

Kaynakça

Aksan, D. (2016). *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aydın, O. (2017). *Her Yönüyle Molla Âşık Müdâmî*, TDVI/I Yayın Matbaacılık, Ankara.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Dilidüzgün, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.

Günay, D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Huber, E. (2008). *Dilbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.

Kıran, E. A. ve Kıran, Z. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şeyda, A. (2014). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun “Meneşeler Ölmemeli” Adlı Öyküsü Üzerine Anlambilimsel Bir Çözümleme. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 14, s. 13-25.

Uçan, H. (2010). Söylem Göstergelimi ve Duygu Değeri: Tevfik Fikret'in “Sitâyiş-i Hazret-i Padişâhî” ve “Sis” Şiirlerinde Sevgi ve Nefret. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:12. S. 2, s. 33-34.

Uçan, H. (2013). *Dilbilim, Göstergelimi ve Edebiyat Eğitimi*. Ankara: Hece Yayınları.

Ek: 1**CEVİZ**

On beş günden beri köyden köye dolaşıyoruz. Bu köylerin her biri, öbüründen daha hüznüldür.

Yorgunluk bir taraftan, gönlümüzdeki melal öbür taraftan, adeta nihayeti yok bir gurbet ve sürgün yolunda gibiyiz. Eski hayatımız, arkamızda bıraktığımız itiyatlar, rabitalar bize bir başka asra ait efsaneler şeklinde görünüyor. Bir daha eski halimize dönecek miyiz? Bu gamlı seyahat günün birinde nihayete erecek mi? Buna hiç ihtimal vermiyoruz. Mutlaka ya bir köyün, ya o köyün dere ve bayırlarından biri içinde can vereceğiz gibi bir hisle doluyuz. Harbin bir ateş sağanağı halinde savurarak, yakarak, yıkarak üstünden geçtiği bu yerlerde ekseriya hayalen tasavvur ettiğimiz ahiret alemini, cennetle cehennem ortasındaki cansız ahiret alemini buluyoruz ve zannediyoruz ki hepimiz yerin altından yürüyoruz. Felaket, meşakkatle, zahmet ve elemle o kadar haşır neşir olmuşuz ki, açlık ve susuzluk gibi şeyler bizi artık korkutmuyor... Birlikte taşıdığımız nevaleler çoktan tükenmiştir; uğradığımız izbelerde ise yiyecek bulmak kabil değildir. Zira, bu yerlerde oturanlar tam bir aydan beri, iki taş arasında öğüttükleri ve bir yutulmaz sert hamur haline koydukları yarı yanmış, yarı kül olmuş buğday taneleriyle geçiniyorlar.

Böyle, manen bozgun, yılğın ve bedenen bitkin bir halde, bir akşamüstü, altı saat mütemadiyen yol aldıktan sonra bir köye varıyoruz... Mevsim sonbahar, hava soğuktur. Anadolu'nun sonbahar soğukları nasıl şeydir, bilir misiniz? Ah, Tanrı'm Anadolu'nun soğuk sonbahar soğukları... Bu, insana manevi bir eza veren ve başa kömür gibi vuran acayip bir soğuktur. Vardığımız köyün medhalinde bir bulanık su birintisi var ki, hayvan leşleriyle doludur. Burnumuz artık koku almıyor; fakat altımızdaki atlar henüz bizden daha çok hassastır, yanı başlarındaki leşleri hissedir etmez birdenbire dolu dizgin koşmağa başlıyorlar. İşte, böyle koşarak bir taş yığınının içine düşüyoruz. Zaten, köy dediğin yer hep bu taş yığınlarından ibarettir. Bütün gece, burada nasıl barınacağız? Acaba hiç üstü kapalı bir ev, bir dam altı bulamayacak mıyız? Ne gezer! Atlarımızdan inip, kendilerine bir kovuk arayan kurtlar gibi dolaşıyoruz; her yere, her köşeye başvuruyoruz; ikide bir bir kül veya bir toprak yığınının yahut da bir duvar bakiyesinin üstüne çıkıp etrafa bağıyoruz:

“Yahu, kimseler yok mu?”

İşte biz, kim bilir kaçınıcı defa böyle yüksekte bağırduğumuz sırada idi ki, taş yığınlarının arasından dokuz on yaşlarında bir çocuk başı göründü ve uzun bir müddet bizi hayretle, korku ile seyrettikten sonra yavaş yavaş, ağır ağır, bir yaşlı adam vakarıyla bize doğru ilerlemeğe başladı. Bu çocuk kız mı, erkek mi? Tahmin olunamıyordu; ensesine kadar uzamış, rengi meşkül ve adeta kirli bir yığın yün şekline girmiş saçları vardı ve içine parça parça bir eski gömleğin etekleri tıklımış renkli basmadan bir don giyiyordu, ayakları başı gibi çıplaktı. Henüz insana alışmamış bir ürkek hayvan yavrusu tavriyle yanımıza yaklaştı bir müddet şaşkın, yüzümüze baktı ve kendisine bir şey söylememizi bekledi:

“Çocuğum; sen burada yalnız mısın?”

Kafasını iki defa yukarıya doğru salladı:

“Hayır;” dedi, “dedemle ablam ta şuracıkta...”

“Köyde başka kimse yok mu?”

Çocuk etrafına bakındı:

“Hep gittiler, hep gittiler...” dedi.

“Yani, burada üstü örtülü sağlam kalmış bir ev yok mu?”

Bu sualimiz üzerine köylü yavrusu hiç unutamayacağımız bir tebessümle gülümsedi; bir çırpya benzeyen kolunu sol tarafta bir yere uzattı:

“Aha, şurada bizim ev var;” dedi.

“Haydi göster bakalım sizin evi!...”

Çocuk önümüze düştü, kırk elli adım ötede kısmen toprağa gömülmüş, ini andıran bir odaya vardık. Burası yarı karanlıktı ve bir takım meşkül kokular ile meşbu idi. Kimse var mı idi? En önce hiçbir şeyin farkına varamadık; fakat gözlerimiz biraz karanlığa alışır alışmaz odanın içinde bir iki vücudun kımlıdadığını gördük; daha sonra bunlardan birinin bir kadın, diğerinin bir ihtiyar adam olduğunu sezdik. Birçok paçavra kümeleri arasında büzülüp oturmuş bu iki insan bir müddet hiç seslerini çıkarmadılar; neden sonra ihtiyar titrek bir sesle:

“Hoş geldiniz; buyrun!” dedi.

O vakit içimizden biri:

“Baba, kusura bakma; sizi rahatsız ettik. Uzun yoldan geliyoruz; çok yorulduk; geceyi şöyle böyle yanınızda geçirmeğe müsaade edin” dedi.

Gittikçe yüzü ve eşkâli daha iyi görünmeğe başlayan ihtiyar şaşkın şaşkın, bir yanındaki kadının, bir de bizi getiren çocuğun yüzüne baktı:

“Burada mı, nasıl?” dedi.

Dizlerini dikmiş ve kolları dirseklerinden itibaren dizlerinden aşağıya sarkmış anlatılmaz acayip bir vaziyette oturuyordu. Kadın ise, kısmen arkası bize dönük ve yüzü duvara çevrik; adeta, gelişimizden kızmış gibi görünüyordu. Anadolu kadınlarının yabancı erkekler önünde daima bu tavrı takındıklarını bildiğimiz için bundan o kadar alınmıyoruz; fakat ihtiyarın “burada mı, nasıl?” sözünden bir istiskal şemmesi sezmemek mümkün değildi. Dedik ki:

“Ne olur babacığım, biz de Müslümanız; sizin dertlerinizi dinlemek ve halinize bir çare bulmak için on beş yirmi günden beri buralarda dolaşıyoruz. Bir gecelik büzülüp kalırız. Hem de size, sizin köye dair konuşuruz.”

İhtiyar, eliyle yanındaki kadını gösterdi:

“İşte, bu biliyor, bu anlatsın.”

Bu söz üzerine, üstünde oturduğu paçavra yığınlarından hiç farkı olmayan kadın, ilk defa olarak başını çevirip bize baktı. Yüzü taze, teravetli ve güzeldi; henüz çocukluktan çıkmış bir genç kız olduğuna hiç şüphe yoktu. Birdenbire laubalileşen, samimileşen bir tavırla:

“Gelin, ayaklarıma bakın;” dedi.

Evela bu sözün manasını anlayamadık; fakat, ne vakit ki hepimiz birden eğilip ayaklarını ta dizlerine kadar saran kirli bezleri birer birer çözdük, o vakit, iki yanmış odundan hiç fark edilmeyen kötürüm bacıklarını gördük. Derhal maksadının ne olduğunu anladık ve evvelden neticesini keşfettiğimiz feci macerasını dinlemeğe başladık. Gayet tatlı, sakın, heyecansız bir sesle anlatıyordu. Arasına ihtiyar, bir hıçkırığa benzeyen sedasıyla, ona unuttuğu bazı noktaları hatırlatıyor; şunu da söyle, bunu da söyle diyordu ve çocuk hepimizin ortasında ayakta duruyordu. Lakin nasıl oldu bilmem? İçimizden biri birdenbire bir kadın gibi ağlamağa başladı. Ve hepimizin gözleri sulandı. O zaman ihtiyar adam genç kızın omuzunu dürttü.

“Yeter, gayri yeter! Efendinin yüreğine dokundum;” dedi.

Bu hareketi ve bu sözü asla unutmuyacağım.

Bu felaket ve sefalet ortasında; hayatın bu kadar cevrini görmüş ve iki ayağı birden çukura girmiş bu haile-engiz ihtiyarın kalbindeki bu uluvvücenap ve bu merhamet kabiliyeti nereden geliyordu? Ben bunu düşündüğüm sırada bir de baktım ki, ayakta duran küçük çocuk odanın diğer bir köşesine sokuldu, yere eğildi, orada bir müddet bir şeyler aradı; sonra, küçücük avuçları cevizlerle dolu bize geldi; hiçbir şey söylemeksizin cevizleri önümüze bıraktı; tekrar gitti; yine iki avucu dolu olarak geldi, onları da önümüze boşalttı. Biz, bir susan kıza, bir başı titreyen ihtiyara, bir de karşımızda kabahat işlemiş bir insan vaziyetiyle, mahcup ve muhteriz duran çocuğa baktık:

“Yavrum, bu cevizler ne olacak?” dedik.

Çocuk cevap vermedi, önüne baktı.

İhtiyar, bir ağa tavrıyla:

“Yiyin, yiyin! Kusura bakmayın;” dedi.

O günden beri ceviz namı verdiğimiz, sert ve kuru meyve, bana, ulvi bir şeyin timsali gibi görünüyor.